

สิทธิการออกไปนอกเรือนจำของนักโทษเด็ดขาด

พิพัฒน์ อนันตตานต์*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักตร์**

บทคัดย่อ

การบังคับโทษจำคุกถูกใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการลงโทษผู้กระทำความผิดและมีส่วนสำคัญในการคุ้มครองสังคมโดยการแยกผู้กระทำความผิดและสังคมออกจากกัน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และเปลี่ยนทัศนคติให้มีความคิดอย่างเป็นคนปกติมากที่สุดก่อนปล่อยผู้นั้นออกสู่สังคม และไม่มีกระทำความผิดซ้ำอีก ซึ่งเป็นตัวชี้วัดประสิทธิภาพของการบังคับโทษจำคุกที่สำคัญ

ปัจจุบันสิ่งที่เป็นปัญหาที่สำคัญของระบบราชทัณฑ์ไทยคือปัญหาความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ ซึ่งส่วนหนึ่งของผู้ต้องขังในเรือนจำนั้นเป็นผู้ต้องขังที่ได้กระทำความผิดซ้ำ สะท้อนให้เห็นถึงความบกพร่องของการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง สิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ต้องขังที่พ้นโทษแล้วกลับไปกระทำความผิดซ้ำ คือการไม่สามารถกลับเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมภายนอกเรือนจำได้ เพราะนักโทษได้สูญเสียวิถีชีวิตของตนที่มีก่อนเข้ารับโทษ การสูญเสียความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสังคม การสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเองเนื่องจากถูกจำคุก กรมราชทัณฑ์และเรือนจำ ในฐานะผู้บังคับใช้โทษจำคุกจึงมีหน้าที่สำคัญในการลดผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อจิตใจและร่างกายของนักโทษ ด้วยมาตรการหรือวิธีการต่างๆ เช่น การทำงาน การฝึกอาชีพ และการบริการทางการแพทย์ เป็นต้น และเพื่อสนับสนุนการแก้ไขฟื้นฟูและช่วยส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักโทษกับสังคมและครอบครัว การพิจารณาให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ จึงถูกนำมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้การกลับคืนสู่สังคมของนักโทษประสบความสำเร็จมากขึ้น

ทั้งนี้ มาตรการหรือรูปแบบการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำของประเทศไทย เช่น การพิจารณาให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำงานหรือฝึกอาชีพ การลา รวมถึงการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อรับการรักษาพยาบาล ที่ผ่านมา มาตรการต่างๆ นั้นถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้เงื่อนไข กฎเกณฑ์ รูปแบบที่จำกัด และบางมาตรการมีแนวโน้มการบังคับใช้ลดน้อยลง เนื่องจากบทบัญญัติตามกฎหมาย และการขาดส่งเสริมมาตรการดังกล่าวแก่นักโทษเนื่องจากความกังวลว่านักโทษจะหลบหนี จึงทำให้มาตรการต่างๆ นั้นส่วนใหญ่ถูกกำหนดให้เป็นสิทธิประโยชน์เพื่อตอบแทนนักโทษที่มีความประพฤติดี และมีคุณสมบัติตามที่

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

กำหนดเพียงเท่านั้น เช่น การอนุญาตให้นักโทษลา เป็นต้น โดยไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นสิทธิแก่นักโทษทุกคนที่จะได้รับการพิจารณา ตามข้อกำหนดสากลของการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

หากพิจารณามาตรการและรูปแบบของการพิจารณาอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ของต่างประเทศ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี สหพันธรัฐออสเตรเลีย และประเทศญี่ปุ่น พบว่ามีความหลากหลายและทันสมัย เช่น การอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำงานในสถานประกอบการภายนอกเรือนจำในรูปแบบของการจ้างงาน การอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อเตรียมการปล่อยตัวเมื่อพ้นโทษ หรือลาพัก ลากิจ ตามเหตุจำเป็นต่างๆ รวมถึงการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อเข้ารับการรักษาพยาบาล เป็นต้น อันส่งผลดีต่อการแก้ไขฟื้นฟูและการกลับคืนสู่สังคมของนักโทษเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้มีการแก้ไขกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทยในเรื่องดังกล่าว โดยนำมาตรการและรูปแบบของประเทศต่างๆ มาปรับใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ และช่วยลดผลกระทบจากการถูกจำคุกเพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักโทษในการกลับเข้าสู่สังคมได้ง่ายขึ้น

1. บทนำ

การจำคุก นอกเหนือจากมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการทดแทน (Retribution) ตามความรู้สึกของผู้เสียหายและประชาชนทั่วไป หรือเพื่อเป็นการข่มขู่ (Deterrence) โดยมีผลแก่นักโทษเอง และบุคคลทั่วไปแล้ว การจำคุกยังมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อปรับปรุงแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ (Rehabilitative) โดยมีจุดมุ่งหมายคือ เพื่อปรับเปลี่ยนบำบัดฟื้นฟูหรือแก้ไขพฤติกรรมของบุคคลที่บกพร่องในเรื่องต่างๆ ที่เป็นเหตุให้กระทำความผิดกฎหมายให้อยู่ในระดับเกณฑ์มาตรฐานของคนปกติในสังคม เพื่อให้ นักโทษมีการดำรงชีวิตในอนาคต โดยปราศจากการกระทำความผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม และเพื่อเป็นการคุ้มครองสังคม ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกในปัจจุบัน การหลีกเลี่ยงผลเสียหายต่อจิตใจและร่างกายของนักโทษจากการถูกบังคับโทษจำคุกเป็นสิ่งที่รัฐต้องคำนึงถึง โดยการบังคับโทษจำคุกต้องไม่ทำลายบุคลิกภาพของคนปกติและต้องสอดคล้องกับหลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ รัฐจะต้องจัดให้มีกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษที่จัดให้มีขึ้นภายในเรือนจำ เช่น การอบรม การทำงาน การฝึกวิชาชีพ รวมถึงการบริการทางการแพทย์ อย่างเพียงพอและเหมาะสม เพื่อเป็นการแก้ไขฟื้นฟูและเพื่อให้การใช้ชีวิตของนักโทษภายในเรือนจำมีความใกล้เคียงกับการใช้ชีวิตของบุคคลทั่วไปภายนอกเรือนจำ ตามหลักการใกล้เคียงของชีวิตภายในเรือนจำและภายนอกเรือนจำ¹

การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างนักโทษกับครอบครัวและสังคมภายนอกเรือนจำยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้นักโทษนั้นสามารถแก้ไขฟื้นฟูตนเอง และกลับคืนสู่สังคมได้ดียิ่งขึ้น ทั้งยังสามารถลด

¹ ธาณี วรภัทร์, กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555), น. 37.

ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นทางจิตใจของนักโทษในระหว่างถูกจำคุก โดยข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ; ข้อกำหนดแผนเดลา หลักการที่ 106 ได้กำหนดเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมของนักโทษ ไว้ว่า “ผู้ต้องขังต้องได้รับการดูแลพิเศษในการรักษาและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังและครอบครัวของผู้ต้องขังนั้นตามที่ต้องการเพื่อประโยชน์ที่ดีที่สุดของทั้งสองฝ่าย” เพราะฉะนั้น รัฐจึงต้องจัดให้มีมาตรการต่างๆ เพื่อให้ให้นักโทษสามารถรักษาความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและสังคมภายนอกเรือนจำ เช่น มาตรการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น

การออกนอกเรือนจำเพื่อทำงานสาธารณะหรือทำงานอื่นใดเพื่อประโยชน์ของทางราชการ การออกนอกเรือนจำเพื่อฝึกอาชีพในสถานประกอบการภายนอก และการลาตามความจำเป็นด้วยกิจธุระสำคัญหรือกิจการในครอบครัว รวมถึงการออกไปนอกเรือนจำเพื่อรับการรักษาพยาบาล เป็นมาตรการที่รัฐจัดให้มีแก่นักโทษเพื่อสนับสนุนการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ ตามหลักการใกล้เคียงของชีวิตภายในเรือนจำและภายนอกเรือนจำ และเพื่อสนับสนุนการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างนักโทษกับครอบครัวและสังคม อย่างไรก็ตามพบว่าในบางมาตรการนั้นมีการบัญญัติกฎหมายที่มีลักษณะขัดแย้งกับหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ รวมถึงความเสมอภาคของบุคคล เช่น การกำหนดให้นักโทษต้องออกไปทำงานสาธารณะหรือทำงานอื่นใดนอกเรือนจำเพื่อประโยชน์ของทางราชการ นอกเรือนจำตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ ตามที่กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 49 ซึ่งอาจสร้างความเสียหายต่อชื่อเสียงและสร้างความอับอายแก่นักโทษ อันถือเป็นการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของนักโทษที่เกินควร รวมถึงรูปแบบและวิธีการพิจารณาอนุญาตให้นักโทษลาตามความจำเป็นด้วยกิจธุระสำคัญหรือกิจการในครอบครัว ตามมาตรา 52(4) แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 โดยกฎหมายกำหนดให้เป็นสิทธิประโยชน์เฉพาะนักโทษบางลำดับชั้น ที่มีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์เพียงเท่านั้นที่จะได้รับการพิจารณา อันถือเป็นการบัญญัติกฎหมายที่ใช้บังคับต่อบุคคลเฉพาะกลุ่มโดยไม่เท่าเทียมเสมอกัน อีกทั้ง บทบัญญัติตามกฎหมาย หรือระเบียบ ในการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำนั้น ไม่มีความครอบคลุมและชัดเจน และมีรูปแบบที่ไม่หลากหลาย และมีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เป็นข้อจำกัดอย่างมาก เนื่องจากความกังวลว่านักโทษจะหลบหนีเมื่อมีโอกาสได้ออกนอกเรือนจำ ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินมาตรการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลตามรัฐธรรมนูญ และสอดคล้องตามข้อกำหนดมาตรฐานสากลว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรื่องดังกล่าว และเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ จึงมีความจำเป็นต้องมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกฎหมายบทบัญญัติตามกฎหมายในเรื่องดังกล่าว และสนับสนุนให้มีมาตรการอื่นๆ ที่มีประโยชน์ต่อการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษเพิ่มเติม

2. ทฤษฎีและแนวความคิดการบังคับโทษจำคุกและการอนุญาตให้นักโทษออกไป

นอกเรือนจำ

หลักการพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพ

“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นคุณค่าในตัวของมนุษย์เองที่ไม่สามารถล่วงละเมิดได้ เพื่อให้มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้โดยอิสระ² อันเป็นสิ่งที่ทั่วโลกให้ความสำคัญ รวมถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกฉบับก็ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของมนุษย์ไว้มากมาย โดยมีสาระสำคัญมุ่งไปที่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นคุณค่าที่ติดตัวมากับความเป็นมนุษย์ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 4 ได้กำหนดว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” และวรรคสองกำหนดว่า “ปวงชนชาวไทยย่อมได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน” หลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติเป็นพื้นฐานสำคัญของสิทธิเสรีภาพเพราะ เป็นการยืนยันถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ไม่แตกต่างกันของมนุษย์ทุกคน และเป็นหลักประกันให้ทุกคนได้เข้าถึงหรือได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างแท้จริงได้ ดังนั้น นักโทษถึงแม้จะถูกจำกัดสิทธิเสรีภาพให้ต้องอยู่ในเรือนจำตามคำพิพากษา แต่ในฐานะที่เป็นบุคคลย่อมควรได้รับความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ของบุคคลขั้นพื้นฐานตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ เช่นบุคคลทั่วไป ดังนั้น การพัฒนาปรับปรุงแก้ไขกฎหมายบังคับโทษจำคุกในประเทศไทย จึงต้องพิจารณาให้สอดคล้องตามหลักการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ของบุคคลตามรัฐธรรมนูญด้วย

ผลกระทบของการถูกจองจำต่อผู้ต้องขัง

การบังคับโทษจำคุกนั้นผู้บังคับใช้จะต้องคำนึงถึงผลเสียของการถูกจองจำต่อผู้ต้องขังด้วย เนื่องจากสังคมของผู้ต้องขังเป็นสังคมที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากสังคมภายนอกอยู่หลายประการ ที่สำคัญก็คือสังคมของผู้ต้องขังเป็นสังคมของการถูกจำกัดสิทธิและเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ นอกจากนี้ยังเป็นสังคมที่ถูกตัดความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก จึงทำให้สังคมของผู้ต้องขังเป็นสังคมพิเศษและโดดเดี่ยว ดังนั้น การพิจารณาถึงผลกระทบของการถูกจองจำที่มีต่อผู้ต้องขังจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะลักษณะพิเศษของสังคมผู้ต้องขังดังกล่าว จะมีผลกระทบทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังซึ่งนักทฤษฎีอาชญาวิทยาและนัก

² ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีมหาวิทยาลัยมหิดล เสนอกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, สิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกรอบรัฐธรรมนูญในบริบทของสังคมไทยและมาตรฐานสากล ระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร พุทธศักราช 2549), น. 95.

สังคมวิทยาหลายคนเชื่อว่า ผลกระทบดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับตัวของผู้ต้องขังในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และแบบพฤติกรรมของผู้ต้องขังในเวลาต่อมาด้วย³

ทฤษฎีทางด้านอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้ต้องขัง

นอกจากมาตรการการบังคับโทษ และมาตรการการฟื้นฟูผู้ต้องขังที่จะถูกนำมาพิจารณาบังคับใช้กับผู้ต้องขังตามความเหมาะสมแล้ว การปรับปรุงพฤติกรรมนิสัยของผู้ต้องขังจะมีประสิทธิภาพนั้นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ต้องขังเองจึงจะเกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้น การจูงใจผู้ต้องขังให้เกิดความต้องการที่จะพัฒนาปรับปรุงพฤติกรรมนิสัย หรือให้ความร่วมมือกับมาตรการฟื้นฟู จึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Need)⁴ จึงถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการจูงใจ โดยได้ตั้ง สมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของบุคคลไว้ 5 ลักษณะคือ 1. ความต้องการทางสรีระ 2. ความต้องการความมั่นคงและความปลอดภัย 3. ความต้องการความรักและต้องการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม 4. ความต้องการมีเกียรติ และศักดิ์ศรี 5. ความต้องการความสำเร็จในชีวิต ซึ่งการสนับสนุนความต้องการขั้นต่ำของผู้ต้องขังตามทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Hierarchy of Need) สามารถใช้เป็นแนวทางในการชักจูงใจผู้ต้องขังให้เข้าสู่มาตรการแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมนิสัยตามวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุกได้

ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory)⁵ ของทราวิส เฮอร์ซิช ได้นำเสนอว่า บุคคลที่มีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม หลักการสำคัญของทฤษฎีนี้ก็คือ พันธะทางสังคมหรือความผูกพันกับสังคม (Social Bond) ที่เฮอร์ซิชได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ความผูกพัน (Attachment) ข้อผูกมัด (Commitment) การเข้าร่วม (Involvement) และความเชื่อ (Belief) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า บุคคลที่มีพันธะทางสังคมหรือมีความผูกพันทางสังคมน้อย จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมอาชญากรรม อันเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอหรือถูกทำลาย ดังนั้นการสนับสนุนการสร้างพันธะทางสังคมหรือความผูกพันทางสังคมของนักโทษจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการป้องกันการกระทำผิดซ้ำในอนาคต

³ นัทธี จิตสว่าง, “ผลกระทบของการถูกจองจำต่อผู้ต้องขัง,” สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2558, จาก www.gotoknow.org/posts420370

⁴ ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยา สำนักวิจัยและพัฒนากระบวนการราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์, โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง ผู้ต้องขังกับปัญหาความแตกแยกในครอบครัวภายหลังถูกจองจำ, (กรุงเทพมหานคร : กรมราชทัณฑ์, 2551), น. 19.

⁵ เฟ็งอ๋าง, น. 21.

**ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง; ข้อกำหนดแมนเดลา
(United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners; the Mandela Rules)**

ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ; ข้อกำหนดแมนเดลา ได้รับการลงความเห็นชอบอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์จากสมัชชาแห่งสหประชาชาติในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558 ข้อกำหนดนี้วางมาตรฐานขั้นต่ำในการบริหารจัดการเรือนจำที่ดี รวมทั้งประกันว่าสิทธิของผู้ต้องขังต้องได้รับความเคารพ ข้อกำหนดแมนเดลาไม่ใช่ข้อกำหนดที่เขียนขึ้นใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการปรับปรุงข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังคดีอาญา (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) ซึ่งประเทศไทยเป็นหนึ่งใน 17 ประเทศที่เสนอร่างและให้การสนับสนุนร่างข้อกำหนดดังกล่าว โดยข้อกำหนดแมนเดลา นั้นมีหลักการพื้นฐาน คือ ผู้ต้องขังทุกคนพึงได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพต่อศักดิ์ศรีอันมีติดตัวมาแต่กำเนิดและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ห้ามมีการทรมานหรือการปฏิบัติอื่นๆ ที่ทารุณโหดร้าย การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของผู้ต้องขังนั้น โดยไม่เลือกปฏิบัติ วัตถุประสงค์ของเรือนจำคือ การคุ้มครองสังคมให้ปลอดภัย และลดการกระทำผิดซ้ำ⁶

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุญาตให้นักโทษออกไปนอกเรือนจำตามกฎหมายไทย

การออกไปทำงานภายนอกเรือนจำ

การออกไปทำงานภายนอกเรือนจำของนักโทษ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ.2560 ได้ถูกกำหนดไว้ หมวด 5 ส่วนที่ 2 หน้าที่และการทำงานของผู้ต้องขัง ตามมาตรา 48-50 ความว่า “มาตรา 48 ผู้ต้องขังมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าพนักงานเรือนจำ ข้อบังคับเรือนจำ และระเบียบกรมราชทัณฑ์” และ “มาตรา 49 เจ้าพนักงานเรือนจำอาจสั่งให้นักโทษเด็ดขาดออกไปทำงานสาธารณะ หรือทำงานอื่นใดเพื่อประโยชน์ของทางราชการตามมาตรา 48 นอกเรือนจำได้” นอกเหนือจากงานภายนอกเรือนจำที่ต้องทำตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่แล้ว นักโทษเด็ดขาดคนใดแสดงให้เห็นว่ามีความประพฤติดี มีความอดสาหะ ความก้าวหน้าในการศึกษา และทำกรงานเกิดผลดี หรือทำความชอบแก่ทางราชการเป็นพิเศษ อาจได้รับการพิจารณาออกไปภายนอกเรือนจำเพื่อฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการหรือรับการศึกษาอบรมนอกเรือนจำ โดยมีหรือไม่มีผู้ควบคุมได้ ตามที่กำหนดไว้ในตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 52(8)

การลา

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ได้กล่าวถึงการอนุญาตให้ผู้ต้องขังลาจากการจำคุกไว้ใน หมวด 5 ส่วนที่ 3 ประโยชน์ของผู้ต้องขัง มาตรา 52 โดยกำหนดให้การลาเพื่อออกไปนอกเรือนจำของนักโทษ ถูกยกให้เป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง เพื่อตอบแทนนักโทษในกรณีที่นักโทษผู้นั้นมีความประพฤติดีมีความอดสาหะความก้าวหน้าในการศึกษาและการทำงานเกิดผลดี หรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ ซึ่ง

⁶ Penal Reform International (PRI), ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ฉบับปรับปรุง (ข้อกำหนดแมนเดลา) คู่มือฉบับย่อ, 2559, น. 5.

มาตรา 52(4) ได้กำหนดเหตุแห่งการลาไว้ว่า เมื่อนักโทษผู้นั้นมีความจำเป็นเห็นประจักษ์เกี่ยวกับกิจธุระสำคัญหรือกิจการในครอบครัว แต่ในทางปฏิบัติแล้วที่ผ่านมามีการกำหนดแนวทางการพิจารณาอนุมัติให้นักโทษลาจกเฉพาะการให้นักโทษลาจก เพื่อไปประกอบพิธีเกี่ยวกับงานศพ กรณีร่วมพิธีฌาปนกิจศพเพียงเท่านั้น ตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ที่ ยธ 0706/2051 ลงวันที่ 30 กันยายน 2546 เรื่อง แนวทางปฏิบัติในการมอบอำนาจการอนุญาตให้ผู้ต้องขังลาจก

การออกไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ

การอนุญาตให้นักโทษออกไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ได้ถูกกำหนดไว้ หมวด 5 ส่วนที่ 4 สุขอนามัยของผู้ต้องขังตามมาตรา 55 ความว่า “ในกรณีที่ผู้ต้องขังป่วยมีปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพจิต หรือเป็นโรคติดต่อ ให้ผู้บัญชาการเรือนจำดำเนินการให้ผู้ต้องขังได้รับการตรวจจากแพทย์โดยเร็ว หากผู้ต้องขังนั้นต้องได้รับการบำบัดรักษาเฉพาะด้านหรือถ้าคงรักษาพยาบาลอยู่ในเรือนจำ จะไม่ทุเลาดีขึ้น ให้ส่งตัวผู้ต้องขังดังกล่าวไปยังสถานบำบัดรักษาสำหรับโรคชนิดนั้นโดยเฉพาะโรงพยาบาล หรือสถานบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต นอกเรือนจำต่อไป ทั้งนี้ หลักเกณฑ์และวิธีการส่งตัวผู้ต้องขัง ไปรักษาตัวนอกเรือนจำ ระยะเวลาการรักษาตัว รวมทั้งผู้มีอำนาจอนุญาต ให้เป็นไปตามกฎกระทรวง โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการ”

3. มาตรการที่เกี่ยวข้องกับการออกนอกเรือนจำของนักโทษในกฎหมายต่างประเทศ

ตามกฎหมายของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี การอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำนั้นได้ถูกกำหนดให้เป็นมาตรการหนึ่งของแผนการบังคับโทษ ตามมาตรการผ่อนปรนการบังคับโทษ (Lockerungen des Vollzugs)⁷ โดยรูปแบบและวิธีการพิจารณาอนุญาตให้นักโทษออกไปนอกเรือนจำนั้นได้บัญญัติไว้ในกฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษและวิธีการบังคับโทษเพื่อความปลอดภัยที่จำกัดเสรีภาพ ค.ศ. 1976 (Strafvollzugsgesetz [Stvollzg]) ซึ่งมีหลักการที่สำคัญคือ การดำเนินมาตรการผ่อนปรนการบังคับโทษนั้นต้องเกิดจากความยินยอมของผู้ต้องขัง เมื่อไม่เป็นที่เกรงว่าผู้ต้องขังจะหลบหนี หรือจะใช้การผ่อนปรนการบังคับโทษนั้นไปกระทำความผิดอาญา ทำให้นักโทษทุกประเภทสามารถเข้าถึงมาตรการผ่อนปรนการบังคับโทษด้วยวิธีที่เท่าเทียมกัน หากพิจารณาในส่วนของรูปแบบการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำตามที่ปรากฏตามกฎหมายบังคับโทษแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีนั้น พบว่า มีการกำหนดรูปแบบและวิธีการไว้อย่างชัดเจนและหลากหลาย เช่น การทำงานภายนอกเรือนจำแบบมีการควบคุมหรือไม่มีการควบคุม ในลักษณะการจ้างงานแบบนายจ้างและลูกจ้าง การออกนอกเรือนจำในช่วงเวลากลางวัน โดยมีการควบคุมและไม่มีการควบคุม การลาพักปกติ การลาพักพิเศษสำหรับการเตรียมพร้อมในการปล่อยตัว การลาพักพิเศษสำหรับการทำงานภายนอกโดยไม่ควบคุม การลาพักเนื่องในโอกาสสำคัญ รวมถึงการออกนอกเรือนจำเพื่อการ

⁷ Kaiser, Günther, Strafvollzug, 5 Auflage, Heidelberg, Germany (2003), 147-164.

รักษาพยาบาล ซึ่งเป็นรูปแบบและวิธีการนั้น ได้ถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน และมีคำพิพากษาของศาลในการให้ความหมายถึงรูปแบบและวิธีการการผ่อนปรนการบังคับโทษในหลายประเด็น

ในรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย มีการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามที่ได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ ค.ศ. 1981 (Prisons Act 1981) คือ เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพของนักโทษและเพื่อความสำเร็จของการกลับคืนสู่สังคมของนักโทษ เพื่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีเมตตาหรือมีมนุษยธรรมและครอบครัวของผู้ต้องขัง เพื่ออำนวยความสะดวกในการให้บริการทางการแพทย์หรือสุขภาพแก่นักโทษ และเพื่อการส่งเสริมผลประโยชน์ของความยุติธรรม โดยได้มีการออกระเบียบคำสั่งต่างๆ (Policy Directive) เพื่ออธิบายรูปแบบและวิธีการของการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น โครงการการทำงานของผู้ต้องขังกับเอกชน การออกนอกเรือนจำในช่วงเวลากลางวันเพื่อดำเนินกิจกรรมที่สร้างสรรค์ การลาเพื่อเข้าร่วมงานศพหรือการเยี่ยมผู้ป่วยหนัก การลาเพื่อการกลับคืนสู่สังคม การลาอีกอื่นๆตามความเห็นใจ การเข้าเยี่ยมมารดาของบุตรภายหลังจากคลอด รวมถึงการออกไปนอกเรือนจำเพื่อการรักษาพยาบาล เป็นต้น โดยรูปแบบการอนุญาตให้นักโทษออกไปนอกเรือนจำของรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย มีความหลากหลายเป็นอย่างมาก อันแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและครอบครัวของผู้ต้องขังอย่างมีเมตตาหรือมีมนุษยธรรมเป็นอย่างยิ่ง

ในประเทศญี่ปุ่น การเดินทางไปทำงานนอกสถานที่ การลาพัก ของนักโทษเป็นมาตรการที่ได้รับอนุญาตเพื่อส่งเสริมให้นักโทษได้แก้ไขฟื้นฟูและกลับเข้าสู่สังคมได้โดยง่ายซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยสถานที่กักขังและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและผู้ถูกคุมขัง ค.ศ. 2005 (Act on Penal Detention Facilities and Treatment of Inmates and Detainees) ที่ระบุว่าการรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพจะต้องดำเนินการโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นแรงจูงใจในการปฏิรูปและการฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาความสามารถในการปรับตัวเพื่อใช้ชีวิตในสังคมโดยการทำงาน ตามความรู้สึกของจิตสำนึกของผู้ต้องขัง ด้วยความร่วมมือ ตามบุคลิกภาพและสถานการณ์ของผู้ต้องขัง การบังคับโทษจำคุกของประเทศญี่ปุ่น นั้นให้ความสำคัญกับการทำงานเพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาความสามารถผู้ต้องขังเป็นอย่างมาก โดยมีการอนุญาตให้นักโทษออกไปทำงานภายนอกเรือนจำ กับสถานประกอบการธุรกิจภายนอก โดยไม่มีการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ รวมถึงมีการอนุญาตให้นักโทษลาพัก เพื่อจะช่วยให้นักโทษกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ โดยการออกนอกเรือนจำเพื่อทำธุระส่วนตัว การเข้าเยี่ยมบุคคลภายนอกเรือนจำ และเพื่อการได้รับประสบการณ์อื่นๆ ที่มีประโยชน์สำหรับการใช้ชีวิตในสังคมหลังจากได้รับการปล่อยตัว โดยไม่มีการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ สำหรับการเข้ารับการรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำนั้น จะเกิดขึ้นเมื่อมีความจำเป็นต้องให้แพทย์ภายนอกที่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำทำการรักษาพยาบาล โดยในกรณีที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ จะมีการอนุญาตให้นักโทษเดินทางไปสถานพยาบาลภายนอกเรือนจำด้วยตนเอง ซึ่งจุดเด่นของการควบคุมนักโทษภายนอกเรือนจำของประเทศญี่ปุ่น

คือ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการระบุตำแหน่งของนักโทษ ขณะออกนอกเรือนจำ แทนการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องของบุคคลากรไม่เพียงพอ

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบการอนุญาตให้นักโทษเด็ดขาดออกนอกเรือนจำตามกฎหมายไทยและกฎหมายต่างประเทศ

4.1 การอนุญาตให้นักโทษออกไปทำงานนอกเรือนจำ

การทำงานภายนอกเรือนจำของนักโทษถูกกำหนดให้เป็นไปตามที่กำหนดในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 49 ว่านักโทษนั้นต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ โดยมีได้เกิดจากความสมัครใจเข้าร่วมทำงานของนักโทษเอง เจ้าหน้าที่อาจใช้อำนาจสั่งการได้โดยนักโทษอาจไม่สมัครใจทำงานนั้นก็เป็นที่ได้ ซึ่งหากเป็นกรณีการทำงานสาธารณะภายนอกเรือนจำ จะทำให้เกิดความอับอายแก่ตัวนักโทษได้ อันเป็นการลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะต้องได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ การอนุญาตให้นักโทษออกไปภายนอกเรือนจำเพื่อฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการหรือรับการศึกษาอบรมนอกเรือนจำ โดยมีหรือไม่มีผู้ควบคุม ตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 52(8) มีวัตถุประสงค์เพื่อ “การฝึกวิชาชีพ” มิใช่เพื่อการรับจ้างงาน⁸ แบบรับค่าจ้าง หรือการจ้างกับเอกชน ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกฎหมายแรงงานที่ใช้บังคับแก่บุคคลทั่วไป ซึ่งขัดต่อหลักตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ในเรื่องเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เพราะสำหรับนักโทษที่ได้รับสิทธิประโยชน์ให้ออกไปภายนอกเรือนจำเพื่อฝึกวิชาชีพในสถานประกอบการนอกเรือนจำ โดยมีหรือไม่มีผู้ควบคุม นั้น รัฐควรมีการส่งเสริมให้มีการทำงานที่คล้ายกับสังคมภายนอกมากที่สุดไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการจ้างงาน การจ่ายค่าจ้าง สวัสดิการ ค่าชดเชยค่าตอบแทน จำนวนชั่วโมงการทำงาน วันหยุด ฯลฯ เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ซึ่งตามข้อกำหนดแมนเดลา ได้วางหลักเกี่ยวกับการทำงานของผู้ต้องขังไว้ว่า ระบบและวิธีการทำงานในเรือนจำต้องเหมือนอย่างใกล้เคียงที่สุดเท่าที่เป็นไปได้กับงานซึ่งอยู่ภายนอกเรือนจำ เพื่อเตรียมผู้ต้องขังให้อยู่ในสภาพชีวิตการทำงานปกติ และต้องมีระบบค่าตอบแทนที่เที่ยงธรรมสำหรับงานของผู้ต้องขัง สำหรับการพิจารณาให้นักโทษออกทำงานนอกเรือนจำ ตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน กำหนดให้นักโทษในความผิดบางคดี ไม่มีสิทธิได้รับการพิจารณาให้ออกไปทำงานนอกเรือนจำนั้น น่าจะขัดต่อเจตนารมณ์ตามรัฐธรรมนูญ ด้านความเสมอภาคของบุคคล เพราะถ้าหากมีการพิจารณาคัดเลือกนักโทษที่เหมาะสมแล้ว ประเด็นในส่วนของความผิดที่นักโทษได้เคยกระทำและได้ถูกพิพากษาไปแล้วก็ไม่ควรที่จะนำมาพิจารณาอีก จากการศึกษากฎหมายของ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี รัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธ์รัฐออสเตรเลีย และประเทศญี่ปุ่น พบว่า การออกไปทำงานนอกเรือนจำของนักโทษนั้น จะเกิดขึ้นจากความสมัครใจของนักโทษเป็นสำคัญ โดยไม่มีบทบัญญัติของกฎหมายกำหนดให้นักโทษต้องทำตามคำสั่งของ

⁸ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ที่ ยช 0704.5/32951 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2559

เจ้าหน้าที่ตั้งเช่นปรากฏตามกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทย สำหรับการพิจารณาคัดเลือกนักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อทำงาน ในกฎหมายต่างประเทศนั้น จะให้สิทธิกับนักโทษที่ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิตด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการใช้มาตรการดังกล่าวกับนักโทษในทุกระดับ ถึงแม้ว่านักโทษผู้นั้นจะเคยได้กระทำความผิดร้ายแรงจนต้องรับโทษจำคุกตลอดชีวิตก็ตาม สิ่งที่มีเหมือนกันอีกประการ คือ แต่ละประเทศมีการอนุญาตให้นักโทษทำงานในสถานประกอบการของเอกชนนอกเรือนจำได้โดยไม่มี การควบคุมจากเจ้าหน้าที่เรือนจำ เพื่อเป็นการสร้างลักษณะการทำงานที่ใกล้เคียงกับการจ้างงานทั่วไปนอกเรือนจำ โดยเฉพาะในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี⁹ และรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย¹⁰ มีการอนุญาตให้นักโทษมีการรับจ้างทำงานที่แท้จริงกับผู้ประกอบการภายนอกเรือนจำ เพื่อรับค่าจ้างจากการทำงาน

4.2 การอนุญาตให้นักโทษลา

4.2.1 การลาเพื่อร่วมพิธีศพหรือเยี่ยมไข้ดูใจ

การอนุญาตให้นักโทษลาเพื่อร่วมพิธีศพของประเทศไทย กำหนดให้เป็นประโยชน์อย่างหนึ่งเพื่อตอบแทนในกรณีที่นักโทษผู้นั้นมีความประพฤติดี มีความอดสาหะความก้าวหน้าในการศึกษา และทำการงานเกิดผลดี หรือทำความชอบแก่ราชการเป็นพิเศษ ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 52(4) เมื่อมีความจำเป็น เห็นประจักษ์เกี่ยวกับกิจธุระสำคัญ หรือกิจการในครอบครัว ซึ่งที่ผ่านมารมราชทัณฑ์กำหนดแนวทางการปฏิบัติไว้เฉพาะการพิจารณาอนุมัติลาไปร่วมพิธีศพ ผู้ที่เป็นบิดา มารดา หรือลูก เพียงเท่านั้น ซึ่งนักโทษที่จะได้รับการพิจารณานั้นต้องมีคุณสมบัติตามที่กฎหมายกำหนด อันถือเป็นการให้สิทธิเฉพาะกลุ่มมิได้หมายถึงการให้สิทธิแก่นักโทษทุกคนอย่างเท่าเทียม ซึ่งขัดต่อหลักความเสมอภาคของบุคคลทุกคน ตามรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ ตามข้อกำหนดแมนเดลา หลักการที่ 70 ได้ระบุไว้ว่า “...ผู้ต้องขังควรได้รับอนุญาตทั้งภายใต้การติดตามหรือตามลำพัง ให้ไปข้างเคียงของญาติสนิทหรือบุคคลสำคัญที่ป่วยหนักหรือไปร่วมงานศพของญาติสนิทหรือบุคคลสำคัญ...” ดังนั้นสิทธิดังกล่าวตามข้อกำหนดแมนเดลา จึงถูกรับรองให้เป็นสิทธิของนักโทษทุกคนที่จะได้รับการพิจารณา โดยตามกฎหมายของต่างประเทศนั้นกำหนดให้การลาเพื่อร่วมพิธีศพรวมถึงการเข้าเยี่ยมไข้ดูใจผู้ป่วยหนัก เป็นสิทธิของนักโทษทุกประเภททุกลำดับชั้นที่จะได้รับการพิจารณา โดยในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี จะพิจารณาจากความเสี่ยงในการหลบหนี การอนุญาตลาพักไปใช้ในทางที่ผิด¹¹ และในรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย จะพิจารณาจากความเสี่ยงต่อประชาชนต่อสังคม พฤติกรรม และความร้ายแรงในการกระทำความผิด¹² เป็นสำคัญ

4.2.2 การลาพัก และการลากิจ

⁹ StVollzG § มาตรา 11(1)

¹⁰ Policy Directive 68 Prisoner Employment Program

¹¹ StVollzG § มาตรา 11(2)

¹² Policy Directive 66 ข้อ 4. Assessing the Application

เนื่องจากที่ผ่านมา การลาพัก ลากิจ กรมราชทัณฑ์ได้มีการพิจารณาอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อเข้าร่วมพิธีศพเพียงเท่านั้น แตกต่างจากกฎหมายบังคับโทษในต่างประเทศ เช่น สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี ได้กำหนดรูปแบบการลาไว้อย่างชัดเจน 4 รูปแบบโดยมุ่งเน้นการสนับสนุนการสร้างความสัมพันธ์กับญาติหรือบุคคลใกล้ชิด และการสนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมของนักโทษเป็นสำคัญ ส่วนรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย ได้กำหนดรูปแบบการลาที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองการแก้ไขฟื้นฟู เพื่อการทดลองการใช้ชีวิตนอกเรือนจำและสนับสนุนการกลับคืนสู่สังคมจากการลา เพื่อทดลองการกลับคืนสู่สังคม และยังมีรูปแบบการลาอีกอื่นๆ ตามความเห็นใจโดยพิจารณาจากคำขอที่เป็นเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่จะเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความยากลำบากอย่างรุนแรงหรือความตึงเครียดอย่างมากต่อนักโทษ ในประเทศญี่ปุ่นถึงแม้ไม่ได้กำหนดรูปแบบการลาไว้อย่างชัดเจน แต่ก็ได้กำหนดจุดประสงค์ของการอนุญาตไว้อย่างครอบคลุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้การลาให้เป็นเครื่องมือเพื่อช่วยให้ผู้ต้องขังกลับมาใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติในสังคมของผู้ต้องขังหลังจากได้รับการปล่อยตัว โดยสิ่งที่เหมือนกันของประเทศต่างๆ คือ การให้สิทธิการพิจารณาการลากับนักโทษที่ถูกตัดสินจำคุกตลอดชีวิตด้วย ซึ่งตามกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทยไม่ได้กล่าวถึงในส่วนนี้

4.3 การอนุญาตให้นักโทษออกไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำ

การอนุญาตให้นักโทษออกไปรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำนั้น ถูกบัญญัติไว้ตามพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 55 วรรค 2 โดยระเบียบที่มีการบังคับใช้ในปัจจุบันนั้น มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนการอนุญาตโดยให้ผู้บัญชาการเรือนจำเป็นผู้พิจารณาอนุญาตแทน จากเดิมที่ต้องได้รับอนุญาตจากอธิบดี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการรักษาพยาบาลตามระดับของความเจ็บป่วยของผู้ต้องขังตามความจำเป็นและทันต่อเหตุการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ในเรื่องสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐที่มีสิทธิเสมอกันและได้มาตรฐาน และสอดคล้องตามข้อกำหนดแมนเดลา หลักการที่ 27(2) ที่ได้บัญญัติว่า “...ผู้ต้องขังที่จำต้องได้รับการรักษาหรือผ่าตัดต้องส่งตัวไปยังสถาบันเฉพาะทางหรือโรงพยาบาลของพลเรือน...” จากการศึกษากฎหมาย สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี รัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย และประเทศญี่ปุ่น พบว่า การกำหนดอำนาจในการพิจารณาอนุมัติให้นักโทษออกไปรักษาพยาบาลนอกเรือนจำ นั้นอยู่ภายใต้ดุลยพินิจของผู้บัญชาการเรือนจำ (ผู้อำนวยการเรือนจำ) เช่นเดียวกับกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทย โดย ในรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย และประเทศญี่ปุ่นมีการอนุญาตให้นักโทษสามารถเดินทางออกไปนอกเรือนจำเพื่อการรักษาพยาบาลได้โดยไม่ต้องมีการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ ในกรณีที่มีความจำเป็นหรือไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้¹³ ซึ่งถือเป็นการอำนวยความสะดวกแก่นักโทษ และแก้ปัญหาการเจ็บป่วยฉุกเฉินที่เกิดขึ้น ให้สามารถดำเนินการได้ทันเวลาที่

¹³ Article 62(3). Act on Penal Detention Facilities and the Treatment of Inmates and Detainees

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ทำการศึกษานั้น ผู้เขียนขอเสนอรูปแบบและแนวทางการอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำของประเทศไทย เพื่อสนับสนุนสิทธิและสิทธิประโยชน์ของนักโทษให้ใกล้เคียงกับสิทธิพื้นฐานของบุคคลทั่วตามที่กำหนดตามรัฐธรรมนูญ และเพื่อให้ใกล้เคียงกับหลักการสากลและนานาชาติเท่าที่จะเป็นไปได้ ดังต่อไปนี้

5.1 ข้อเสนอแนะในเรื่องการอนุญาตให้นักโทษออกไปทำงานภายนอกเรือนจำ

5.1.1 ผู้เขียนเห็นว่า ควรกำหนดให้การทำงานภายนอกเรือนจำของนักโทษตามกฎหมายราชทัณฑ์ นั้น ต้องเกิดจากความสมัครใจของนักโทษเป็นสำคัญ โดยเจ้าหน้าที่ควรไม่มีอำนาจออกคำสั่งให้นักโทษทำงานภายนอกเรือนจำไม่ว่าจะเป็นงานในลักษณะใด ดังนั้น ควรยกเลิกบทบัญญัติที่มีลักษณะดังกล่าว แต่ทั้งนี้ การทำงานภายในเรือนจำของนักโทษเพื่อประโยชน์แห่งการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษนั้น ควรกำหนดให้นักโทษต้องทำงานตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ เช่นเดิม

5.1.2 ควรยกเลิกเกณฑ์ลักษณะความผิดที่เคยกระทำ สำหรับการพิจารณานักโทษเด็ดขาดที่ไม่อยู่ในข่ายได้รับการพิจารณาคัดเลือกย้ายออกทำงานนอกเรือนจำ โดยให้ใช้การเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกจากลำดับชั้นของนักโทษ พฤติกรรมนิสัยของนักโทษเด็ดขาดในระหว่างรับโทษจำคุก ความปลอดภัยของสังคม และจำนวนโทษคงเหลือ เพื่อเปิดโอกาสให้นักโทษที่เคยกระทำผิดร้ายแรง ที่แสดงให้เห็นถึงความประพฤติที่ดี และพร้อมเข้าสู่กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูได้มีโอกาสทำงานภายนอกเรือนจำ

5.1.3 ควรเพิ่มรูปแบบการทำงานภายนอกเรือนจำของนักโทษให้มีลักษณะเป็นการทำงาน หรือ การจ้างงานที่ใกล้เคียงกับการจ้างงานตามกฎหมายแรงงานมากที่สุด โดยควรส่งเสริมให้เกิดการจ้างงานระหว่างนักโทษกับสถานประกอบการภายนอกเรือนจำ โดยรัฐควรจะต้องเปิดโอกาสให้นักโทษได้ทำสัญญาการจ้างงานกับเอกชนโดยตรง เพื่อให้นักโทษมีสิทธิได้รับค่าจ้างจากการทำงานจากสถานประกอบการภายนอกโดยตรง และมีกำหนดจำนวนเวลาการทำงาน และสวัสดิการอื่นๆ เช่นเดียวกับการจ้างงานตามกฎหมายแรงงาน ตราบเท่าที่ไม่กระทบต่อการบังคับโทษจำคุก

5.2 ข้อเสนอแนะในเรื่องการอนุญาตให้นักโทษลาเพื่อออกนอกเรือนจำ

5.2.1 การลาเพื่อร่วมพิธีศพ ควรแก้ไขและสนับสนุนให้เป็นสิทธิที่นักโทษทุกคนและทุกลำดับชั้นควรจะได้รับการพิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม ตามควรแก่พฤติการณ์ เนื่องจากการได้รับทราบข่าวร้ายจากบุคคลในครอบครัวเป็นสิ่งที่สร้างความกระทบกระเทือนต่อจิตใจ และสร้างแรงกดดันต่อนักโทษเป็นอย่างมาก ซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษผู้นั้นให้เป็นไปได้ยากขึ้นด้วย โดยการพิจารณานั้นให้ยกเลิกเกณฑ์การพิจารณาจากลำดับชั้นและจำนวนโทษที่คงเหลือ โดยให้พิจารณาจากความเสี่ยงในการหลบหนี ความปลอดภัยของสังคม และพฤติกรรมของนักโทษ เป็นสำคัญ

5.2.2 ควรกำหนดให้นักโทษทุกคนและทุกลำดับชั้น ควรจะได้รับการพิจารณาตามควรแก่พฤติการณ์ ให้สามารถลาเพื่อเยี่ยมไข้ผู้ป่วยหนักที่เป็นญาติ ตามรูปแบบและวิธีการเดียวกันกับการลาเพื่อร่วมพิธีศพ ที่ผู้เขียนได้นำเสนอ ทั้งนี้ การอนุญาตเพื่อเยี่ยมไข้ผู้ป่วยหนักของผู้เป็นญาติ ควรกำหนดให้นักโทษสามารถเข้าเยี่ยมได้เพียงหนึ่งครั้งเท่านั้น โดยอาจจะกำหนดเงื่อนไขอื่นเพิ่มเติม เช่น ให้อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ หรือต้องคิดตั้งอุปกรณ์ระบุตำแหน่ง

5.2.3 ควรกำหนดรูปแบบการอนุญาตให้นักโทษลาในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มเติมและกำหนดไว้อย่างชัดเจน โดยรูปแบบการลานั้นควรที่จะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการบังคับโทษจำคุก โดยมีลักษณะเพื่อสนับสนุนการแก้ไขฟื้นฟูนักโทษ เพื่อการส่งเสริมความสัมพันธ์ของนักโทษกับครอบครัวและสังคม และเพื่อเตรียมการปล่อยตัวนักโทษ ตามจุดประสงค์ของการลาพัก ลาพัก ในรูปแบบต่างๆ ที่ปรากฏในกฎหมายต่างประเทศ ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอรูปแบบการลาพัก และลาพัก ที่ควรกำหนดรูปแบบเพิ่มเติมดังนี้

ก) การลาพักเพื่อจัดการธุระสำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตภายหลังการปล่อยตัว (ตามรูปแบบที่ปรากฏตามกฎหมายบังคับโทษของประเทศญี่ปุ่น) เช่น การติดต่อการจ้างงาน การจัดหาที่อยู่อาศัย การติดต่อสถานศึกษา และจัดการธุระทางการเงิน เป็นต้น โดยมีกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ตามเหตุอันสมควร และไม่มีการควบคุมจากเจ้าหน้าที่

ข) ลาพักในกรณีอื่นๆ ที่เกิดเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่จะเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความกดดันอย่างรุนแรงหรือความตึงเครียดอย่างมากต่อนักโทษ นอกเหนือจากการลาเพื่อร่วมพิธีศพหรือเยี่ยมไข้ผู้ป่วยหนักที่เป็นญาติ (ตามที่ปรากฏในกฎหมายบังคับโทษรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย) โดยมีกำหนดระยะเวลาเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ตามเหตุอันสมควร

ค) การลาพักเพื่อเตรียมการปล่อยตัว (ตามรูปแบบที่ปรากฏในสหพันธรัฐเยอรมนี และรัฐเวสเทิร์น แห่งสหพันธรัฐออสเตรเลีย) เพื่อให้นักโทษทดลองใช้ชีวิตในสังคม ภายใต้การควบคุมดูแลของผู้สนับสนุนภายนอกเรือนจำ โดยมีการพิจารณาอนุญาตให้ลาพักในช่วงระยะเวลา 3 เดือนก่อนการปล่อยตัวเป็นเวลาไม่เกินหนึ่งสัปดาห์ โดยไม่รวมระยะเวลาการเดินทาง และไม่มีการควบคุมจากเจ้าหน้าที่

ทั้งนี้ หากมีเหตุจำเป็นการอนุญาตให้ลาอาจจะพิจารณาให้อยู่ภายใต้การควบคุมของเจ้าหน้าที่ หรือต้องติดตั้งอุปกรณ์ระบุตำแหน่งแก่นักโทษ ตลอดเวลาที่มีการอนุญาตให้ลา

5.3 ข้อเสนอแนะในเรื่องการอนุญาตให้นักโทษออกไปรักษาพยาบาลนอกเรือนจำ

จากการศึกษาพบว่า การพิจารณาอนุญาตให้นักโทษออกนอกเรือนจำเพื่อรับการรักษาพยาบาลภายนอกเรือนจำตามกฎหมายไทยนั้นมีความ สอดคล้องกับบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ ในเรื่องสิทธิในการได้รับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ และตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง; ข้อกำหนดแมนเดลา ในเรื่องของการบริการทางการแพทย์ แล้วนั้น แต่ทั้งนี้ ผู้เขียนจึงขอเสนอให้เพิ่มบทบัญญัติบางประการ เพื่อเป็นการส่งเสริมสิทธิด้านการรักษาพยาบาลของนักโทษเพิ่มเติม คือ ควร

กำหนดในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วนที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อาจมีการอนุญาตให้นักโทษออกไปรักษาพยาบาล ภายนอกเรือนจำโดยไม่มี การควบคุมจากเจ้าหน้าที่ (ตามรูปแบบที่ปรากฏตามกฎหมายบังคับโทษของประเทศ ญี่ปุ่น) เพื่อแก้ไขปัญหาเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ไม่เพียงพอต่อการอำนวยความสะดวกแก่นักโทษ และปัญหาการเจ็บป่วยฉุกเฉินที่เกิดขึ้นให้สามารถดำเนินการรักษาพยาบาลได้ทันทั้งที่

บรรณานุกรม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช. 2560

ธานี วรภัทร์. กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.

นัทธี จิตสว่าง. “ผลกระทบของการถูกจองจำต่อผู้ต้องขัง.” <https://www.gotoknow.org/posts/420370>, 5 กันยายน 2558.

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 และที่แก้ไขเพิ่มเติม

พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560

ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา. สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์ กรมราชทัณฑ์ โครงการศึกษาวิจัย เรื่อง ผู้ต้องขังกับปัญหาความแตกแยกในครอบครัวภายหลังถูกจองจำ. รายงานฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพมหานคร : กรมราชทัณฑ์, 2551).

สำนักกิจการในพระตำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา กระทรวงยุติธรรม. (ม.ป.ป.). คำแปลข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อ ผู้ต้องขัง ; ข้อกำหนดแมนเดลา

Act on Penal Detention Facilities and Treatment of Inmates and Detainees 2005. n.p

Government of Western Australia Department of Corrective Services. Leave for prisoners. Retrieved December 1, 2014, form www.correctiveservices.wa.gov.au Ordinance for Penal Institutions and Kaiser, Ganther. (2003). Strafvollzug. 5 Auflage. Heidelberg.Germany.

Prisons Act 1981. Western Australia

United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners ; the Mandela Rules